

Dr. Kövesné dr. Kósa Zsuzsanna

(bíró, Kúria)

A sürgősségi pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelésének gyakorlata

I. Szabályozási háttér

Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4.én kelt és Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Egyezmény 5. cikkének 1. pontjával összhangban az Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdése szerint senkit sem lehet a szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani.

A pszichés állapot miatt indokolt és szükséges személyi szabadság korlátozásának törvényi feltételeit és a feltételek fennállása esetén a betegjogok korlátozásának törvényi garanciáit (az e betegcsoportot megillető sajátos betegjogokat) az egészségügyről szóló, legutóbb a 2017. évi CXXX. törvénnyel módosított 1997. évi CLIV. törvény (továbbiakban: Eütv.) XXIX. fejezete tartalmazza. A Kúria állást foglalt abban, hogy a pszichiátriai megbetegedésben szenvedő, de cselekvőképes személy önrendelkezési joga nem sérül azáltal, hogy a bíróság a veszélyeztető magatartás fennállása esetén a személyi szabadságát korlátozó kötelező pszichiátriai gyógykezelését elrendeli (EBH 2004.1130.).

A pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelésbe vétele az Eütv. 196. §-ban felsoroltak alapján három módon történhet: a) önkéntes gyógykezelés [197. §]; b) sürgősségi gyógykezelés [199. §]; c) kötelező gyógykezelés [200. §].

Ad a) Az önkéntes gyógykezeléshez a beteg előzetes beleegyezése és hozzájárulása szükséges, a pszichiátriai intézetvezető kezdeményezésére a bíróság a gyógykezelés indokoltságát vizsgálja felül.

Ad b) A sürgősségi gyógykezelés elrendelésére a beteg közvetlen veszélyeztető magatartása [188. § c) pont] esetén – az akaratával szemben – kerül sor. Az azt észlelő orvos (szükség esetén a rendőrség közreműködésével) intézkedik a beszállításról, az intézményi felvételt követően 24 órán belül a pszichiátriai intézet vezetője értesíti a bíróságot, a bíróságnak pedig 72 órán belül határozatot (végzést) kell hoznia [199. § (6) bekezdés], a gyógykezelés indokoltsága esetén 30 naponként a határozatot felül kell vizsgálni.

Ad c) A kötelező gyógykezelés veszélyeztető magatartás esetén rendelhető el [200. §.] és a bíróságnak az értesítést követően 15 napon belül kell a határozatot meghoznia továbbá azt 30–60 napon belül felülvizsgálnia.

A három eljárás közös eljárásjogi szabályait a 201. § szabályozza azzal, hogy mögöttes jogszabályként a Polgári perrendtartás (2018. január 1-jétől a 2016. évi CXXX. törvény) adott szabályai alkalmazandóak.

A beteg személyes hozzájárulása nélkül elrendelt sürgősségi és a kötelező gyógykezeléseknél a veszélyeztető magatartás és a közvetlen veszélyeztető magatartás elhatárolása és megalapozottságának bizonyítása kulcskérdés [Pleso kontra Magyarország, EJEB 2012. október 2. napján kelt határozata]. Az Eütv. 188. § b) és c) pontja definiálja, hogy mit tekinthető ilyen magatartásoknak, az adott konkrét esetekben a szakorvosi vélemény szerinti kategorizálás az eljárás menetét meghatározza. A közvetlen veszélyeztető magatartás esetén sürgősségi gyógykezelésre (pszichiátriai intézetbe szállításra) kerül sor. Az ítélezési gyakorlat egyértelmű abban, hogy a személyi autonómiát korlátozó intézkedésre csak a garanciális szabályok betartásával lefolytatott eljárásban, a közvetlen veszélyeztető magatartás bizonyítottága esetén kerülhet sor (EH 2012.5.P1, BH 2011.226.). Ezzel szemben ha a beteg „csak” veszélyeztető magatartást tanúsít, a bíróság az erről történt értesítést követően 15 napon belül dönt [Eütv. 200–201. §-ai].

A 21/2010 (II. 25.) AB határozat mindhárom eljárás együttes vizsgálatakor – többek között – rámutatott arra, hogy a bíróság döntése az eljárás központi eleme, amely során a bíróság gyors eljárásra kötelezett: a soron kívüli – az előírt eljárási - határidők mellett a beteget (vagy a beteg megfelelő képviselőjében eljáró személyt), az intézet vezetőjét vagy az általa kijelölt orvost meg kell hallgatnia, be kell szereznie a független elmeorvos szakértő véleményét és mindezek alapján – mérlegelve a tényeket és a körülményeket – kell döntenie a gyógykezelés adott formájának indokoltságáról. A bírósági eljárás tehát a személyes szabadság korlátozása eljárási garanciájának tekinthető.

A három eljárásból a sürgősségi gyógykezelés bírósági elrendelése (és felülvizsgálata) kiemelt jelentőségű. Ez az eljárás azokat a betegeket érinti, akik pszichés állapotuk következtében saját vagy mások életére, testi épségére, közvetlen veszélyt jelentenek, ezért akaratuk ellenére is gyógykezelésben kell részesíteni. Az intézkedés a személyi szabadságot és az önrendelkezési jogot jelentősen korlátozva a személyes szabadság – azonnali – megvonásával jár, ezért alapvető, garanciális jelentőségű a kötelező

intézeti gyógykezelés bírói elrendelése, illetőleg jogszerűségének utólagos felülvizsgálata.

Az Eütv. 201. § (1) bekezdésének általános rendelkezései szerint a bíróság az ilyen ügyekben nemperes eljárásban jár el, amelyre – ha az Eütv., illetve a Pp. másként nem rendelkezik – a Pp. peres eljárásra vonatkozó szabályait kell alkalmazni. Az eljárásban speciális módon találkozunk a gyógyítás és a jogvédelem: a beteg szakszerű kezeléséért felelős orvos, a független szakértő, a beteg jogvédelmének ellátására kirendelt ügygondnok és a bírósági hatáskört gyakorló bíró vagy bírósági titkár. Az eljárás legfontosabb alanya a beteg (az eljárásban a kérelmezett) pedig mentális állapotából eredően általában nem képes a külvilág valós érzékelésére és a környezeti történésekre adekvát reakciókra.

Az Alapvető Jogok Biztosa az AJB-305/2017 számú jelentésében egy konkrét panasz kapcsán felvetette a sürgősségi gyógykezelés elrendelése elleni fellebbezés határidejének alapjogsérelmi aspektusait. A hivatalához érkezett egyéb panaszok (AJB-243/2016, AJB-3756/2015) átfogják a teljes eljárást: a bíróság 24 órán belüli értesíthetőségét, a 72 órán belüli határozathozatal gyakorlatát; a beteg törvényes, meghatalmazott képviselőjének értesítési nehézségét, az ügygondnoki képviselő problémáit és a szakértői vélemények tartalmával kapcsolatos aggályokat. Tekintettel arra, hogy az Ajbt. 18.§ (3) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosa nem vizsgálhatja a bíróságok tevékenységét, megkereséssel fordult a Kúriához.

A joggyakorlat elemző csoport a sürgősségi gyógykezelés elrendelésének országos bírósági gyakorlatát vizsgálja meg. A vizsgálat fő szempontja az anyagi jog (az Eütv.), illetve az eljárási jog (a Pp.) szabályainak, a szigorú garanciális előírásoknak az érvényesülése.

II. A vizsgált jogkérdések meghatározása

Az országos gyakorlat felmérése – az Alapvető Jogok Biztosa indítványára – a teljes eljárásra: az eljárást megindító kérelemre, az eljárás menetére, a határozat meghozatalának módjára és tartalmára, továbbá a jogorvoslati jog érvényesülésére terjed ki.

1. Az eljárást megindító kérelem

Ebben a körben vizsgálandó, hogy a kérelem tartalmát illetően a bírósági eljárásban érvényesül-e minimális követelményrendszer. A kérelem tartalmára ugyanis az Eütv. nem ír elő speciális rendelkezést, a polgári eljárásban viszont a kérelemhez kötöttség elve az irányadó. A joggyakorlat elemzés kiterjed arra, hogy a bíróságok az eljárásjogi alapelv megvalósulásához milyen tartalmi kö-

vetelményeket követelnek meg: szükségesnek tekintik-e pl. a beszállítást megalapozó körülmények dokumentációját (szakorvosi beutaló, mentők beszállítási jegyzőkönyve, rendőrségi intézkedésről készült jegyzőkönyv); a kezelőorvos szakmai álláspontjánál annak részletes kifejtését, hogy milyen magatartással valósult meg a közvetlen veszélyeztetés és a laikus számára is érthető megfogalmazását.

2. Az ügygondnok garanciális feladata [Eütv. 197. § (5) bekezdése]

Az eljárásban az ügygondnok köteles a beteget a bírósági meghallgatás előtt felkeresni, a beszállítás körülményeiről tájékozódni és a beteget az eljárási jogairól tájékoztatni. Ennek keretében felmérendő, hogy az eljárás adataiból megállapítható-e az ügygondnok ügyvéd előzetes eljárása, a kérelmezett jogairól való tájékoztatása. A kérdés feltevését különösen alátámasztja, hogy a kérelmezett általában – még akkor sem, ha mentális állapota lehetővé tenné - nincs tisztában a körülötte törtétekkel, a jogival. A kérdés kapcsán foglалható állás az ügygondnoknak az eljárásban betöltött szerepéről. Az ügygondnok feladata mellett vizsgálandó, hogy az eljárásokban részt vett-e meghatalmazott ügyvéd.

3. A független szakértő

Az eljárásban központi szerepe van a független szakértő szakvéleményének, ez alapján állapítható meg ugyanis a beszállítás, illetve a további gyógykezelés orvosi megalapozottsága. A független szakvélemény tartalma a kérelmezett aktuális egészségi (mentális) állapotának orvosi meghatározása és a bíróság a szakvélemény tartalmát értékelve tud állást foglalni abban, hogy a pszichés állapot indokolja-e az önrendelkezés korlátozását. Az országos felmérés alapján a joggyakorlat elemző csoport megvizsgálja, hogy a bíróság a szakvélemény tartalmánál mennyiben követeli meg az adott konkrét esetet illetően a közvetlen veszélyeztető magatartás megvalósulása indokának pontos feltüntetését.

4. A kérelmezett személyes meghallgatása

Az eljárás során a kérelmezett személyes meghallgatása kiemelt jelentőségű. A joggyakorlat elemzés hangsúlyosan kitér a személyes meghallgatást rögzítő jegyzőkönyvek alapján annak értékelésére, hogy a meghallgatásor rögzítésre került-e a kérelmezett állapota, kommunikációképes volta, esetleges önálló (kérdés nélküli) előadása.

5. A határozat meghozatalának módja, tartalma

A határozathozatal módjára az eljárásjog nem tartalmaz előírást. A végzés meghozható a meghallgatás befejezését követően, ilyenkor a döntés tartalma és indoka a jegyzőkönyvbe kerül rögzítésre, a felek a jegyzőkönyvbe mondhatják a fellebbezésüket is, illetve észrevételt tehetnek. A másik esetben a meghallgatást lefolytató bíró/bírósági titkár nem hozza meg a helyszínen a végzést, hanem tájékoztatja a feleket, hogy külön végzésben (a 2017. évi CXXX. törvény alapján a 2018. január 1-je után kezdődött eljárások esetén már meghatározott – 5 nap- időtartam alatt) határoz és azt kézbesíti a feleknek. A joggyakorlat elemzés felméri az országos gyakorlatot: a végzés meghozatalára milyen módon kerül sor, azt a bíróság ki-nek (kérelmezett, ügygondnok, mindkettő) kézbesíti-e.

Vizsgálendő az ügydöntő határozat tartalma: egyértelmű-e a rendelkező rész, tartalmazza-e az adott ügy ténybeli leírását (beszállítás módja, indoka, a közvetlen veszélyeztetés milyen magatartással valósult meg) és a konkrét ügyre vonatkozó specializált indokolással rendelkezik-e.

6. A fellebbezési eljárás

A másodfokú eljárás során az időszerűség a kérelmezett szempontjából kiemelten fontos. A jogerős határozat foglal állást a személyes szabadsága korlátozásának megalapozottsága/megalapozatlansága kérdésében, alapvető érdek tehát, hogy a döntés meghozatalára gyorsan, lehetőleg még a 30 napos felülvizsgálatot megelőzően kerüljön sor. A joggyakorlati csoport megvizsgálja, hogy az elsőfokú végzés meghozatalát követően átlagosan mennyi idő múlva kerül a kézbesítés és az észrevétel megtételét követően az irat felterjesztésre.

A joggyakorlat elemzés célja, hogy a sürgősségi gyógykezelésre vonatkozó teljes eljárás átvilágításával a garanciális szabályok betartását és az eljárási jogok gyakorlati érvényesülését vizsgálja, illetve szükség esetén szempontrendszer kidolgozásával elősegítse a gyakorlatban azok egységes alkalmazását. A joggyakorlat-elemző csoport a munkáját 2018. év második felében kezdi meg.